

Основні орієнтири використання американського досвіду соціально-педагогічної роботи з сім'єю в Україні

Сім'я є тим первинним суспільним осередком, який має особливе значення в житті кожної людини, забезпечує її захист і соціалізацію, формує моральні основи, емоційний світ дитини, громадянську свідомість та самосвідомість. Цілий ряд українських досліджень вказує на те, що сім'я, як соціальний інститут, сьогодні перебуває у стані гострої кризи.

Із здобуттям Україною незалежності процес становлення соціально-педагогічної роботи з сім'єю проходив досить складно. Серед основних проблем варто зазначити такі як: відсутність законодавчої бази, яка регулювала б сферу соціальної роботи, відсутність концепції здійснення соціальної роботи в Україні, стратегії і тактики її здійснення на найближчу перспективу, відсутність етичних стандартів нової професії тощо.

Мета статті: Запропонувати орієнтири творчого використання американського досвіду соціально-педагогічної роботи з сім'єю в Україні.

Питаннями сім'ї та особливостям системи соціально-педагогічної роботи з сім'єю в Україні займаються такі сучасні науковці, як Т. Баєва [1], О. Безпалько [2; 6], Т. Войцях [3], І. Козубовська [5], Н. Романова [7], І. Трубавіна [8] та ін.

Проаналізувавши зазначені вище праці, ми з'ясували, що сьогодні можна констатувати той факт, що в Україні поки що не існує загальноприйнятих норм побудови і викладу соціально-педагогічної роботи. Це зумовлено тим, що на сьогоднішній день характер соціально-педагогічної роботи, її побудова, основні поняття розглядаються по-різному, як представниками різних теоретичних шкіл, так і практиками. Це вказує на те, на сьогоднішній момент, серед учених немає однозначності у виділенні сфери соціально-педагогічної роботи [5, с. 117].

Аналіз літературних джерел свідчить про те, що у теорії соціальної педагогіки відсутні теоретико-методичні засади та система соціально-педагогічної роботи з сім'єю, які б сприяли подоланню кризи сім'ї та її

розвитку [8, с. 21]. Про це свідчить і те, що в Україні не було навіть жодної Всеукраїнської конференції з проблем соціальної служби загальноосвітніх закладів. Проте реальне життя в країні та в школі диктує нагальну потребу в змінах [1].

Зауважимо, що ще у 2000 році кадрове забезпечення системи соціально-педагогічної роботи в Україні обмежувалося посадами практичного психолога та соціального педагога. Соціальний педагог зараховувався у загальноосвітні заклади, школи соціальної реабілітації для дітей, професійно-технічні училища лише за вакантних посад психолога, що применшувало значення цього фахівця у порівнянні з практичним психологом [6].

Своєрідним поштовхом для закріплення позицій соціального педагога у системі освіти став лист МОН України від 18 серпня 2003 р. № 1/9-385, де були визначені нормативи чисельності соціальних педагогів у навчальних закладах. Ним передбачено, що, починаючи з 2004 року, посади соціальних педагогів вводяться у штати загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти незалежно від наявності там посад практичних психологів.

Однак, відразу ж виникло питання про залучення до роботи в навчальних закладах соціального працівника, без участі якого практично не можливо проводити професійне соціальне забезпечення, адже кожний із спеціалістів має відповідати за напрямки роботи в межах власної компетенції [7, с. 101]. Але, існує ряд проблем, що перешкоджають вирішенню цього питання. По-перше, у більшості навчальних закладів немає окремих спеціалізованих приміщень та соціально-педагогічних служб, по-друге, вони не забезпечені окремою лінією телефонного зв'язку, що є обов'язковою умовою для дотримання головного етичного принципу професійної діяльності соціальних працівників – збереження конфіденційності інформації про клієнта [3, с. 6].

Відкритим залишається питання щодо введення посад соціальних педагогів у дошкільні заклади України, що надасть можливість проведення ранньої превентивної роботи з батьками дошкільнят із попередження

негативних явищ у сімейному середовищі, формування позитивного мікросоціуму до вступу дитини на сходинку шкільного життя тощо [2].

Отже, проведений нами науковий пошук показав, що система соціально-педагогічної роботи в Україні почала формуватися лише на початку нинішнього століття, у той час як у США соціально-педагогічна робота має давні традиції і функціонує уже майже століття.

Саме тому, діюча в Україні система соціальних послуг, інших форм та видів соціального захисту потребує перегляду та суттєвої модернізації відповідно до зарубіжної моделі соціального захисту та соціального забезпечення [9].

Зазначимо, що в США при навчальних закладах існує велика кількість організацій і служб які займаються проблемами сім'ї, де соціальний працівник займає різні посади, що дає йому змогу приділити увагу будь-якій сім'ї із будь-якими проблемами, а також у цій країні розробляються і успішно реалізуються різноманітні освітні програми в яких беруть участь сім'ї з дітьми, сім'ї без дітей і сім'ї які хочуть мати дитину.

У контексті сказаного вище, слушною є позиція американських учених Джудіт С. Райкус та Роднальда С. Х'юз. Вони вважають, що для оновлення будь-якої системи, у тому числі і системи соціально-педагогічної роботи з сім'єю, важливо окреслити її орієнтири [4].

Ми повністю поділяємо позицію дослідників і пропонуємо для модернізації української системи соціально-педагогічної роботи з сім'єю наступні орієнтири:

- ввести в систему соціально-педагогічної роботи з сім'єю такий елемент, як соціально-педагогічна служба;

- розмежувати функціональні обов'язки практичного психолога та соціального педагога у закладах освіти;

- розробити нові посади соціального педагога для закладів освіти різного типу;

- започаткувати впровадження освітніх програм соціальним педагогом у закладах освіти.

Як з'ясувалося, в Україні практично не існує соціальних та психологічних служб при навчальних закладах, особливо це стосується дошкільних та загальноосвітніх установ. Тому, створення в школах окремого структурного підрозділу (соціально-педагогічної служби), ми вважаємо, може стати одним із основних елементів системи соціально-педагогічної роботи в Україні. На наш погляд, орієнтиром для створення такої служби може стати американська внутрішньо-шкільна служба орієнтації "*Тайденс*" мета якої полягає у забезпеченні своєчасної кваліфікованої соціально-педагогічної допомоги дітям, батькам та педагогічному колективу.

Або ж у рамках консультативної діяльності у школах України можна створити *дорадницьку службу*. Вона розробляє й впроваджує навчальні програми, в яких обов'язковим стандартом є навчальний курс "Соціальне виховання".

Як показало дослідження кадрове забезпечення системи соціально-педагогічної роботи в Україні теж потребує модернізації адже воно обмежується посадами практичного психолога та соціального педагога, які, на нашу думку, не можуть впоратися з усіма обов'язками та проблемами, що існують в сім'ях, діти яких відвідують навчальний заклад.

Тому, використовуючи досвід Сполучених Штатів Америки, ми пропонуємо ввести в систему соціально-педагогічної роботи з сім'єю такі посади: шкільний радник (консультант, фахівець у роботі з проблемами дітей, що вже виникли та існують); шкільний психолог; консультант із загальних питань; медіатор (фахівець з розв'язання шкільних конфліктів, посередник у переговорах із розв'язання конфлікту); тьютор, куратор (індивідуальний, груповий, класний); консультант по вибору професійного шляху; учитель компенсуючого навчання; координатор по захисту прав дитини та інші.

Проведене нами дослідження вказує на те, що на відміну від України в США діє велика кількість програм, у рамках яких для сімей надаються різні

послуги. Окрім системи різноманітних програм, які є типовими і діють практично скрізь, кожне місто чи окремий штат можуть мати свої особливі програми, які пропонують специфічні послуги з огляду на особливі потреби кожної сім'ї.

На нашу думку, впровадження в освітній процес програм по роботі з сім'єю є наступним орієнтиром для покращення соціально-педагогічної роботи в Україні. У цьому питанні Сполучені Штати Америки мають невичерпно багатий досвід. До найбільш ефективних програм американської системи соціально-педагогічної роботи з сім'єю можна віднести програми: "*Зміцнення родини*" (*The Strengthening Families Program*) – учасники цієї програми вчаться протистояти сімейній кризі (розлучення, хвороба, втрата одного із членів сім'ї або повторного шлюбу батьків); "*Шкільна програма для перехідного віку*" (*Adolescent Family Life Program*), яка сфокусована на батьківському вихованні й інтегрує універсальний підхід, вибіркового підхід і підхід за показниками в широкій профілактичній роботі в середніх і старших класах середньої школи; "*Улаштувачі сім'ї*" (*Homebuilders*) – заснована на принципі консультування сімей, що знаходяться на межі розпаду; "*Роз'єднаний Банан*" (*Banana Splits Program*) – програма допомагає кожній дитині повернути почуття стабільності, допомагає дітям спрямувати енергію, використовувану для емоційного виживання в сім'ї на освітній процес навчання тощо.

Висновки. Отже, на нашу думку, зазначені вище орієнтири щодо надання прямої соціальної підтримки сім'ї вже сьогодні можуть бути впроваджені в Україні. Вони дозволять Україні побудувати грамотну систему соціально-педагогічної роботи з сім'єю використовуючи досвід сучасних підходів і тенденцій розвитку американської системи соціально-педагогічної роботи.

Література

1. Баєва Т. Соціальна служба в загальноосвітньому навчальному закладі (Проблеми, пошуки, перспективи розвитку) / Баєва Т. // Соціальна педагогіка: теорія та практика № 2, 2010. – Луганськ.

2. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді : Навчальний посібник / О. В. Безпалько – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 176с. (21)
3. Войцях Т. Соціальний педагог – важлива посада. Роль та призначення професійної діяльності соціального педагога як спеціаліста психологічної служби системи освіти України / Т. Войцях // Соціальний педагог. – 2010. – № 7. – С. 6. (35)
4. Джудит С. Райкус. Социально-психологическая помощь семьям и детям групп риска : практ. пособие : в 4 т. / Джудит С. Райкус, Рональд С. Хьюз. – Т.1. Концептуальне основи соціальної роботи з дітьми. – М. : Нац. фонд захисти дітей від жорстокого об'єднання, 2008. – 288 с.(43)
5. Козубовська І. В. До питання про науково-теоретичні засади соціальної роботи / І.В. Козубовська // Науковий вісник УжНУ. Сер. педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород : "Поличка Карпатського краю", 2000. – № 10 (128). – С. 117– 119.
6. Проблеми становлення інституту соціальних педагогів у загальноосвітніх навчальних закладах України [Електронний ресурс] / О. В. Безпалько // Вісник психології і педагогіки. – 2009. – Режим доступу : [http://www.psyh.kiev.ua/Проблеми становлення інституту соціальних педагогів у загальноосвітніх навчальних закладах України](http://www.psyh.kiev.ua/Проблеми_становлення_інституту_соціальних_педагогів_у_загальноосвітніх_навчальних_закладах_України) (14 червня, 2010).
7. Романова Н. Ф. Психологічні служби системи освіти в Україні: перспектива та особливості розвитку / Романова Н.Ф. // «Соціальна робота в Україні: теорія і практика», № 3, 2008. – С. 94 –102.
8. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота із сім'єю в Україні / І. М. Трубавіна // Теоретико-методичні основи : соціальний педагог, №8. – 2010. – С. 21.
9. System of Social Protection and Social Procurement in Ukraine. Real Status and Reform Prospects. – К. : Center for Public Expertise, 2009. – 104 p.